

vit. Audi Evagrium illius ævi historicum, lib. IV, cap. xxvi : « Commemoratum est, ait, ab his qui una cum Narsele fuerunt, dum precibus et aliis pietatis officiis divinum numen placaret, debitu cultum ei tribueret, sanctam Virginem Deiparam et apparuisse, planeque tempus prescripsisse quo bellum cum hostibus gereret, atque ut non prius ad prelium committendum se accingeret, quam oculis signum acciperet. Multæ aliæ quoque res a Narsele valde memorabiles gestæ sunt. »

Heracium Imperatorem rebus imperii quasi desperatis ipem omnem post Deum in B. Virgine posuisset, ac ejus ope Chosroem regem Persarum profligasse, atque crucem Domini recepisse anno Domini 626, narrat Paulus Diaconus lib. XVIII *Histor.*, et Theophanes in *Annal. Græcorum*, in gestis Heracii.

Pelagius I, Hispanie rex, Saracenos Hispaniam occupantes anno Domini 718, invocata Virginis ope, cecidit, capto eorum duce Aleman, ac caesis mersisque 80 hostium milibus. Testes sunt Lucas Tudensis, Mariana et alii Hispanorum historici.

Basilius Imperator Constantinopolitanus Saracenos Deipara et Christo insultantes, ejus auspiciis ad interfectionem pene cecidit anno Domini 867, teste Cosroplato.

Christiani terram sanctam ductu Virginis infidelibus extorserunt, cum mandatum esset omnibus ut diebus singulis sabbati Officium B. Virginis recitarent. Nec irritæ fuere preces et vota : nam ipsi, duce Godofredo Bullonio, post varia cum Saracenis prælia, Hierosolymam expugnaverant anno Domini 1099. Ita Tyrinus in *Bello sacro*, Baronius et alii.

Anno Domini 1212, Alfonso VIII, Castellæ rex, cum paucis immensam Maurorum multitudinem præseunte signo crucis et regio vexillo, in quo erat imago B. Virginis cum filio, invasit, prostravit, perdidit, caesis Maurorum ducentis milibus, cum Christianis vix 25 aut 30 occubuerint. Hæc victoria, qua nulla illustrior exstitit in Hispania, ab Hispanis annuo festo recolitur die 16 Julii, sub titulo Triumphus crucis.

Anno 1571, sub Pio V, illustris de Turcis relata est navalis victoria ope Virginis, quæ titulo S. Mariæ de Victoria, die 7 octobris annua gratulatione celebratur. Plura vide apud nostrum Spinnellum in *Mariæ*, tract. De *Miraculis B. Virginis*, pag. 654 et seqq.

19. MELIOR EST ENIM FRUCTUS MEUS AURO, ET LAPIDE PRETIOSO, ET GENIVINA MEA ARGENTO ELECTO. — Pro lapide pretioso, Hebraice est *ṣṣ paz*, quod primo, significat aurum prestans et purificatum, quasi jam soliditatem (radix enim *ṣṣ paz* significat *solidare, roborare*) adeptum, ut amplius diminui non possit. Aurum ergo *paz* est aurum *ophaz* per aphæresin litteræ *o*, sive aurum ophir, puta aurum obrizum et optimum. Unde Symma-

chus vertit, *pro auro ophaz*; Aquila, *pro auro obrizo*; Chaldaeus, *pro confiato et auro obrizo*. Hinc et Arabes aurum vocant *ṣṣ*. Unde Joannes Leo in *Descript. Africæ* lib. III, Fessam Africa urbem dictam putat ex eo quod, cum urbis fundamenta jacerent, *ṣṣ*, id est auri cumulus inventus sit.

Secundo, *paz* significat lapidem pretiosum, ut melius vertunt Septuaginta et Noster tam hic quam *Psalm.* xviii, 11, quia aurum immediate præcessit. Unde *Psalm.* cxviii, 427. Septuaginta et S. Hieronymus *paz* vertunt, *topasium*, de quo nulla dixi *Apoc.* xxi, 20. Marius Brixianus in *Lexico* censet *paz* esse *adamantem*, quia adamantis pretiosissimus, æque ac fortissimus et solidissimus est.

Tertio enim non est in Hebræo, nec in Septuaginta, illudque nonnulli Codices Latini omittunt; relinunt tamen Romani et plures alii. Pro fructus hebraice est *ṣṣ peri*, quod proprie significat fructum arborum, qui sponte sine labore et cultura hominis obvenit. Pro genivina vero est *ṣṣ ṣṣ*, *tebus*, quod significat fructus agrorum, vinearum, horum, etc., qui ex cultura et industria hominis proveniunt. Unde priores representant gratias prævenientes, quæ a solo Deo sine libera hominis cooperatione ipsi imminuntur; posteriores significant actus virtutum, quos homo gratiæ prævenienti consentiendo et cooperando producit. Sensus est, *q. d. Ne*, ex eo quod dixi : « Meum sunt divitiæ et gloria, » censeas hæc duntaxat mihi esse juris, ut cui velim ea distribuam, ac me nihil amplius vel excellentius habere, quo meos ditem; assero et pronuntio hæc tantum esse externos et accessorios mihi fructus; interni enim et mihi proprii fructus et proventus sunt pretiosiores omni auro, et argento, et lapide pretioso : sunt enim altioris ordinis; imo ipsi sunt fons et scaturigo honorum omnium, ex quo proinde divitiæ, gloria, ceteraque hujusmodi velut rivali dimanant et profluunt. Fructus et proventus hi sunt cogitationes et actiones omnis honestatis et virtutis, præsertim eximie, heroice et divine. Hæc enim ex sapientia, id est ex virtute, velut fructus ex arbore, et seges ex messe, et uvæ et cultura vineæ, imo velut filia a matre procedunt et genuuntur. Unde sapientie non tam officia, quam membra et partes esse videntur. Quocirca Septuaginta vertunt, *melius est me pro fructu percipere super aurum et lapidem pretiosum, et genivina mea argento electo*. Fructus enim a fruendo dicitur : quare qui fruitur sapientiæ officiis et actibus, hæc ejus fructus percipere, ipsaque sapientia et virtute frui dicitur. Sic genivina dicitur a gignendo vel generando : quare qui virtutis actus quasi filias ex matre producit et gignit, hæc ejus genivina, quæ meliora sunt auro et argento, percipit et gustat.

Quocirca S. Cyrillus Alexandrinus, lib. De recta Fide ad Theodos. Imp., post initium : « Itaque, ait, Indicae gemmæ reverenda vestra adornant capiti;

anime vero et mentis spiritualis ornatus sit fides recta et inadulterata, quam servaturos vos confisus, offero librum, quasi mentis fundamentum, et animæ splendorem, et cordis coronam. Scriptum est enim : Melior est sapientia lapidibus sumptuosius, et omne pretium non est illa dignum. »

Salomoni succinit gnome Syrorum et Arabum *Cent.* 2, num. 25 : « Non est gloriatio in operibus et stemmate, sed gloriatio in scientia et eruditione. » Et num. 29 : « Acquire tibi aurum in mensura, et seculum sine mensura, » *q. d.* Non opibus, sed scientiæ in infinitum studendum est. Et *Cent.* 1, num. 86 : « Dilissimus divitiarum intellectus est, » id est divitiarum omnium præstantissima sunt intellectus, seu eruditio.

Mystice, fructus B. Virginis est Christus, pretiosior omni auro et lapide pretioso. Unde de eo dixit Elisabeth, imo dicit tota Ecclesia : « Benedictus fructus ventris tui. » In quæ verba scribens S. Bonaventura : « Melior, ait, est fructus meus, fructus ventris mei (quem ego tanquam memum hominibus, et pro hominibus offero) auro et lapide pretioso. » Quocirca Hesychius Hierosolymitanus ait utrum Virginis esse auri fodinam, ex qua Christus, hoc est, divinitatis aurum cum terra humanitatis nostræ permixtum, effossum eratumque est. Eleganter vero Damascenus, orat. 1 de *Notitiis*, Christum margaritam, B. Virginem conchæ comparans : « Letetur, ait, mundi mare; in ipso enim concha gignitur, quæ cœlitus ex divinitatis fulgore in utero concipiet, et Christum ingentis pretii unionem pariet. » Porro virtutes topazii, quæ recensuit *Apocal.* xxi, 20, facile est adaptare B. Virgini.

Hæc de causa B. Virgo a Patribus vocatur mediatrix et auxitrix redemptionis salutisque nostræ : non quod ipsa per se ejus lytrum et pretium solverit (hoc enim soli Christo competit); sed primo, quod ipsa e carne sua purissima conceperit et pepererit Christum, qui est pretium salutis nostræ. Secundo, quod B. Virgo astantis cruci, Christi filii sui vitam, dolores et mortem atrocissimam Deo obtulerit ardentissima charitate in holocaustum, et ut victimam pro peccatis totius mundi, sicut Abraham obtulit Isaac Deo in holocaustum, *Genes.* xxiii. Quocirca S. Ephraïmus, *serm. De Laud. Virg.*, B. Virginem vocat sacerdotem et altare : « O Virginem, ait, stupendum Ecclesiæ thesaurum, qui adeptus est ingens mysterium ! Virginem appello velut sacerdotem pariter et altare, quæ quidem mensam ferens dedit nobis cœlestem panem, Christum, in remissionem peccatorum. » Sicut ergo Christus immolans se in cruce, pretium justum pro nobis Patri persolvit : sic B. Virgo, eundem ac seipsam cum eodem offerens Patri, quantum potuit cooperata est Christi sacrificio, et consequenter redemptioni nostræ. Christus enim est res et peculium Virginis; Christus enim ad Virginem pertinebat quasi filius ad matrem, eratque pars matris, utpote caro de carne

ejus, et os de ossibus ejus. Unde S. Bonaventura in illud Joannis iii, *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret*, addit et ait : « Sic scilicet Maria dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret. » Fusa et erudite ipsdum hic probat noster Salazar, qui totum hoc caput pie et luculenter in sensu mystico applicat B. Virgini.

Porro per Christum B. Virgo innumerabiles in Christianis toto orbe diffusis, tum gratiarum et virtutum, tum hominum sanctorum, puta Virginum, Martyrum, Apostolorum, Doctorum, Episcoporum, Anachoretarum, fructus et genimina edidit editque assidue. Quocirca B. Petrus Chrysologus, *serm.* 140 : « Quantus, ait, sit Deus, scilicet ignorat ille, qui hujus Virginis mentem non stupet, animum non miratur; pavet cœlum, tremunt Angeli; creatura non sustinet, natura non sufficit, et una puella sic Deum in sui pectoris caput, recipit, oblectat hospitio, ut pacem terris, cœlis gloriam, salutem perditis, vitam mortuis, terrenis cum cœlestibus parentelam, ipsius Dei cum carne commercium pro ipsa domus exigat pensione, pro ipsius uteri mercede conquirit, et impleat illud Prophete : Ecce hereditas Domini, filii; merces, fructus ventris. » Ita Chrysologus. Plura in hanc rem attuli *Eclæ*, cap. xxiv, vers. 16, ad illud : « Et in plenitudine sanctorum dentatio mea. »

20. IN VIIS JUSTITIÆ AMBULO, IN MEDIO SEMITARUM JUDICI, — ne a medio tramite ad sinistram vel ad dextram deflectam, ait Aben-Ezra et R. Levi; virtus enim est in medio, imo ipsa est medium vitiarum. Septuaginta, in viis justitiæ ambulo, inter semitas justificationis versor; Pagninus, in viis justitiæ ambulare faciam; Hebraice enim *ṣṣ ṣṣ ṣṣ*, cum sit futurum *piel*, tam ambulare faciam, quam ambulare significat.

21. UT DITEM DILIGENTES ME, ET THESAURUS EORUM REPLEAM. — Syrus, magnifico diligentes, spem et horrea eorum impleo. Quod enim spes sperat; hoc orat et orando impetrat : quare quantum habes spem, tantum habebis et rem; quantum enim speras, tantum impetrabis, ut alibi dixi ex S. Bernardo.

Hebr., ut hereditare faciam diligentes me *ṣṣ ies*, id est esse, sive id quod est, puta substantiam solidam et permanentem. Unde Aben-Ezra : *Ies*, inquit, est substantia ad omnem eternitatem duratura, estque vox generica, quæ aurum, gemmas, omnesque opes et thesauros complectitur. Hinc Pagninus vertit, ut hereditare faciam diligentes me esse perpetuum; hoc enim abso^lute est *ies* sive *ens*, quod scilicet semper est. Sapienter ergo amat *ies*, id est rem existentem et solidam, qualis est virtus : insipienter amat umbram rei, puta voluptates inanes et fugaces, quæ non habent esse solidum et stabile. Sapienter ambit Deum, qui est *ṣṣ ies*. Ego, ait, sum qui sum, » *Ezodii* cap. iii. Insipienter ambit mundi vanam speciem, quæ non est

B. Virgo
sacerdos
Altare

res vera, sed apparens duntaxat et spectrum (1).

Unde Chaldaeus, ut *hereditare faciam diligentes me annos multos, et cellaria eorum repleam*, ut sollicitudinem eius longevitate et rerum abundantia; Septuaginta, *ut distribuam amantibus me substantiam, et thesauros eorum impleam bonis*. Thesauri enim primo, significant cellas et apothecas, in quibus conduntur opes et thesauri: has ergo sponte sapientia se bonis impleturam. Secundo, thesauri significant ipsasmet opes pretiosas, quae reconduntur. Et sic quod Noster vertit: « Et thesauros eorum repleam », accipi potest, q. d. Ut plenas opes, repletos et cumulat thesauros eis conforam. Implere enim Hebraei saepe idem est quod plene dare.

Porro posterior hemistichium de more explicat prius. Idem ergo est: « In viis iustitiae ambulo », quod « in medio semitarum iudicii », « repete, ambulo; iudicium enim idem est quod iustitia, quae hic generalis est virtus, omniaque sua facit prudenter cum ratione aequoque iudicio. Sic, « ut ditem diligentes me » explicat per id quod subdit: « Et thesauros eorum repleam ».

Sensus est, q. d. Ego sapientia versor in viis, id est, actionibus iustis, puta honestis, probis et sanctis, quae in medio viliorum extremorum iuxta dictamen recte rationis et iudicii versantur; iis oblector, iis praesum et dominor, eas moderor et dirigo. Ne vero qui putet me inopem esse, measque discipulos pauperes facere, aut relinquere, eo quod solis pauperis intendam, cetera videar negligere; addo, quod superius dixi, meas quoque esse opes et gloriam: haec enim sunt an-

cillae et quasi pedesque sapientiae: atque ideo ita acibus iustitiae intendo oculo dextro, ut tamen sinistro respiciam quoque opes et gloriam; quare primario mei studiosos doceo formoque in moribus sanctis, secundario tamen eorum quoque opum habeo: « ut ditem diligentes me », tum quia ipsi opibus digni sunt, eum insipientes et improbi iis indigni sint. Unde opes, si habent sensum et rationem, aufugerent ad probos quasi dignos, utpote qui iis rite utuntur ad Dei, qui eas dedit, voluntatem et gloriam, puta ad suum et aliorum commodum; tum quia iusti opes suas colligunt iuste, ideoque illae eis permanent et perdurant, iniusti vero eas corrudent iniuste per fas et nefas, ideoque ipsi eis non diu gaudent, sed mox in suam inopiam relabuntur; tum denique quia iusti opibus suis, licet non ita magnis, contenti et securi vivant, iisque lete utuntur in timore Dei; iniusti vero, quia avari, quo plus habent, eo plus desiderant; unde semper remanent pauperes: pauper enim est qui semper appetit, et plura desiderat. Rursum iniusti, quia male sibi opes pepererunt; hinc male sibi consilii semper metuunt ne illae ipsos deserant, atque ab eis auferantur. Itaque ad litteram divitias hic temporales accipio, sub quibus mystice spiritalis intelligit; sapientia enim maxime dicit suos gratias et virtutibus.

Septuaginta versus jam dicto hunc subnectunt: « Si annuntiavero vobis quae in diem (id est quodidie) fiunt, memor ero quae a seculo numerare », qui non exstat in Hebraeo nec Latino. Aptè tamen Septuaginta eum hic inserunt paraphrasticè, ut sequentia praecedentibus connectant, q. d. Haecenus annuntiavi et recensui ea quae quotidie efficit praestaturque sapientia, scilicet opes, gloriam, consilium, iustitiam, etc.; nunc maiora recensbo, nimirum ea quae ipsa a seculo, puta ab initio mundi, fecit, puta quod ipsa creavit coelos et terram totumque orbem. Unde sequitur:

TERTIA PARS CAPITIS.

SAPIENTIA ALTIUS ASSURGENS COMMENDAT SE SUI STUDIO, ASERENDO SE DEO COAETERNAM, DEUMQUE PER SE CELOS TOTUMQUE UNIVERSUM CONDIDISSE ET COMPOSUISSE.

M. 22. DOMINUS (hebraice *Jehova*, quod est nomen proprium Dei) POSSESSIT ME IN INITIO VIARUM SUARUM (hebr. *via sua*), ANTEQUAM QUIDQUAM FACERET A PRINCIPIO. — Hebraeus, *ex tunc*, id est a principio; Syrus, *Domini creavit me in initio creationis*. Sic et Chaldaeus, *Domini*, inquit, *בראני be-raani*, id est creavit me; et Septuaginta, *Domini creavit me*, id est condidit, vel creavit, *me initium viarum suarum in opera sua*; Syrus, *Domini creavit me in principio creaturarum suarum*; Arabicus, *Domini creavit me in principio viarum suarum in operibus suis*.

Pro *possedit me*, hebraice est *כָּנַס kanani*, id est possedit vel acquisivit me; hic tamen melius veritas, *possedit me*, quia sapientia aeterna est increata aequae ac ipse Deus; ac proinde acquisita non fuit, sed semper exstitit in Deo ipsi connaturalis et coeva. Laudavit enim huiusque sapientia seipsam ab operibus creatis, quae operatur in hominibus; nunc laudat se ut divinam ab iis quae divine operata est in Deo et cum Deo, dando illi ideam rerum fabricandarum suarum coeli, terrae et totius universi, per quam Deus omnia condidit et creavit. Laudat ergo hic se, quod ipsam posse-

derit Deus, et per ipsam cetera omnia; ac proinde quod ipsa fuerit, et sit tota possessio propriumque peculium Dei, in qua eminenter continentur et possidentur cetera omnia, non tantum creata, sed et ipsa attributa Dei, quae increata sunt. A mente enim et sapientia manat voluntas et amor, indeque rerum creatio et effectio, uti dixi *Eclii*. cap. i, vers. 4. Unde Aquila vertit, *Domini possedit me ab initio operum suorum*; Symmachus, *Domini possedit me principium viarum suarum ante operum suorum*; Theodotion, *ante operum ejus a tunc et ex tunc ante saeculum preparata sum*. Sensus est, quasi dicat: Deus me sapientiam possedit in initio operum suorum; cum enim cepit condere coelum et terram per me, tunc menti cepit, meamque vim et energiam, quae antea in Deo solo inclusa latebat, eratque quasi otiosa, exercere et patefacere: unde tunc cepit quasi me possidere, id est possessione mea uti, possessionis meae vim et fructum ostendere; imo vero, « antequam quidquam faceret a principio », puta ab aeterno, « possedit me », sed quasi thesaurum absconditum et incognitum, solumque Deo notum. Ab aeterno ergo possedit me per modum habitus, in tempore vero quo per me creavit omnia, possedit me per modum usus. Unde Tertullianus, lib. *Contra Hermog.* cap. xviii, legens ex Septuaginta, *creavit, vel condidit me*: « Sophia ipsius, ait, exinde nata et condita est, ex quo in sensu Dei ad opera mundi disponenda cepit agitari », cum scilicet eam applicavit ad res creandas. Qui enim rem aliquam possidet otiose, nec ea utitur, videtur eam non possidere, nec habere, juxta illud Christi: « Omni habenti (id est utenti talento suo, ejusque lucrum afferenti) dabitur (plus talentorum); ei autem qui non habet (id est qui non utitur talento suo), et quod videtur habere (puta talentum, quod quia otiosum relinquebat, potius non habere quam habere videbatur), auferetur ab eo. » *Matth.* xxv, 29; usus ergo rei est ejus viva possessio, ac habere et possidere rem est ea uti.

Porro Septuaginta, qui solent consentire Hebraeo, nec dissentire ab Aquila, Symmacho et Theodotione, videntur pari modo vertisse, *Domini creavit me*, a *creavit*, id est *condidit*, ut notat Bellarminus, lib. i *De Christo*, cap. xviii; imo S. Hieronymus, lib. viii *in Isaia* cap. xvi. Unde levi mutatione unius litterae « in » manavit *creavit*, id est *creavit me*, a *creavit*, id est *condidit*. Conjecturam hanc juvat quod idem Septuaginta *Genes.* iv, 1, ubi idem est verbum: « Possedit hominem per Deum », ipsi pro *possedit* vertunt *creavit* p. r. e. Jam tamen *creavit* per: legunt omnes codices Graeci et passim Patres; indeque tanta lis cum Arianiis, qui ex hoc loco contendebant probare Filium Dei (hic enim est Sapientia Patris) non esse Deum, sed esse creaturam. Aut certe Septuaginta secuti sunt alii: « in » significatum *creavit* *kana*, quod est *acquisivit* me, puta, cum *creavit* et *condidit* me. Imo pro eodem accipitur posse-

dit me per metalepsin. Sic enim Eva gignens Ilium vocavit eum *Cain*, id est *possessio*, dicens: *קניתי kanti*, id est *possedi*, id est genui et gignendo *possedi*, *hominem per Deum*; est enim filius possessio et supellex parentum. Unde jure naturae est parentum in filios potestas.

Rursum pro *in initio Septuaginta* et Symmachus vertunt, *initium*. Sic et Pagninus, *Domini*, inquit, *possedit me principium via sua*, id est operum suorum, inquit Vatablus; et hoc proprie significat Hebraeus *בראית* *beresait*, id est *in principio* (prepositionem enim *ב*, id est *in*, Hebraei aequae ac Graeci et Latini saepe subiecto et subaudiunt); et ita accepit Noster, Aquila, Tigurina et alii. Insuper Hebraeus *rescit*, Graecum *εγχε*, et Latinum *principium*, subinde significat id quod in aliqua re est praecipuum et princeps, juxta illud de *behemot*, id est elephante: « Ipse est principium viarum Dei. » *Job* xl, 14, q. d. Elephas est praecipuum inter animalia, eorumque quasi princeps, sive magnitudinem, sive clementiam, sive robur spectes. Sic sapientia est princeps operum Dei, et praecipuum, quod Deus in initio habuit, inquit Aben-Ezra.

Queres, quoniam hic sapientia intelligitur? Ineptiam Rabbini, qui per sapientiam accipiunt legem Moysi, quam ipsi bis mille annos ante mundum a Deo creatam fabulantur. Vide Galatinum, lib. vii *De Arcanis fidei*, cap. i. Igitur.

Respondeo primo, cum Tertulliano jam citato: Intelligitur hic sapientia increata, eaque essentialis, quae communis est toti S. Trinitati, puta Patri, Filio et Spiritui Sancto; hanc enim possedit, id est habuit, Deus ab aeterno, per eamque concepit, dixit et fecit omnia; per illam enim velut ideam sapientissimam et perfectissimam archetypum est coelum, terram, totumque universum. Hanc quoque juxta Septuaginta creavit, id est edidit, Deus anthropopathice, sive nostro modo concipiendi. Cum enim in nobis et Angelis omnis sapientia, sapiensque rerum faciendarum conceptio, idea, dispositio et ordo sit actus a mente et intellectu elicitus (est enim ipsa rei intellectus et conceptio, quae verbum mentis dicitur); hinc et in Deo talem concipimus, quia ex nostris acibus metimur et concipimus divinos, sicut ex rebus creatis concipimus Creatorem. Esto enim hic actus in Deo proprie non sit elicitus, sed substantialis, quia deitatis intrinsicae, adeoque cum ea re ipsa unum quid idemque, tamen nostro modo concipiendi (qui divina uti in se sunt concipere non possumus, sed tantum eo modo, quo videamus illa fieri in humanis) vocatur elicitus, quia manans ab ipsa substantia et perfectione deitatis, sicut lux manat a sole. Nam creandi verbum ab Hebraeis amplius imo sumitur pro facere, elicere, concipere, ut cum ait Isaia cap. xlv, 6: « Ego Dominus formans lucem, et creans tenebras, faciens pacem, et creans malum, » id est faciens,

efficiens malum et tenebras; hæc enim, cum sint mera privata, proprie creari nequeunt. Et *Psalm.* I, 12: «Cor mundum crea,» id est effice, elice, «in me Deus;» nec enim cor jam creatum proprie creari potest, nec ejus mundities, cum sit merum accidens.

Secundo, accipi potest sapientia increata, sed notionalis, sive personalis, puta Filius Dei, qui est Sapientia, genita et Verbum Patris, uti docet S. Augustinus, lib. VII *De Trinitate*, cap. II, et Magister Sent. in I, dist. XXVIII, litt. F, et ibid. Bonaventura, ac D. Thomas in I, dist. XXXII, art. 2. Hanc enim possedit Pater ab æterno per generationem, tanquam prolem et imaginem suam. Unde S. Hieronymus epist. ad *Cyprianum*: «Possessio, inquit, significat quod semper Filius in Patre, et Pater in Filio fuerit.» Una enim persona alteri est infima, eam occupans et possidens per mutuatam *ἐκχώρησην*, id est circumnecessionem, ait Damascenus de qua plura dixi initio *Epist. S. Joannis*. Unde in ea consistit S. Trinitatis immensa opulentia, felicitas et beatus. Hinc nonnulli censent, et innuit Beda S. Joannem ex hoc loco accepisse initium Evangelii sui: «In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.» Hæc enim verba explicant: «Dominus possedit me in initio viarum suarum.» Clarus S. Epiphanius hæresi 73 *Contra Semiaristas*: «Cum, inquit, sapientia dixerit: Creavit me principium viarum suarum, principium exposuit (S. Joannes) dum dixit: In principio erat Verbum; ut ne in prolatione, sed in substantia solida passionis exortem, ex Patre Deum Verbum intelligamus.» Ibidem S. Epiphanius docet S. Paulum verba Salomonis usurpasse, sed nihil transmutasse, dum de Christo dixit: «Primogenitus omnis creature,» et: «In ipso creata sunt omnia.» Alludit Salomon ad *Genes.* I, 1: «In principio creavit Deus cælum et terram.» Ubi mystice S. Augustinus, S. Ambrosius, S. Basilus: «In principio,» inquit, id est in Verbo et Filio, q. d. Per Verbum quasi ideam et sapientiam Pater creavit omnia. Hinc et a S. Paulo Christus vocatur «principium et primogenitus omnis creature,» id est prior genitus ante omnem creaturam, *Coloss.* I, 15 et 18. Hinc et Filius vocatur *brachium* Patris, quia Pater eo quasi brachio potenti creavit, et perdit recreavit omnia, *Isaie* LIII, 1.

Dices: Quomodo de Filio Dei dici potest: «Dominus creavit me?» Iude enim Ariani concludunt Filium Dei non esse Deum, sed creatum et creaturam, hincque est eorum Achilles.

Respondet primo S. Basilus, lib. II *Contra Eunomium*, S. Epiphanius, hæresi 69, S. Hieronymus, epist. ad *Cyprianum*, in Hebræo non esse *creavit*, sed *possedit*: creavit ergo idem est quod elicit, genuit, et gignendo possedit.

Respondet secundo, *Hebræi* non tantum significat *creavit*, sed et *condidit*, fecit, operatus est. Sic et Latini *creavit* in Scriptura sepe idem est quod

fecit; fecit autem vel condidit Deus Pater Filium suum, quia illum genuit. Sic in Scriptura hæc tria *creare, facere, gignere*, sepe pro eodem sumuntur; verbum enim *creo* amplissime sumitur, uti paulo ante ostendi. Ita S. Athanasius, serm. 3 *Contra Arianos*, et S. Cyrillus, lib. V *Theodur.*, cap. VI, qui idipsum probant ex eo quod illius Dei dicitur hic creatus, antequam *Verbum* quiddam crearet et faceret, imo per ipsum creasse omnia. Filius ergo fuit ab æterno et increatus; quare cum dicitur creatus, non aliud quam genitus significatur. Sic Latini dicunt creare et procreare liberos, pro gignere et generare. Vide nostrum Alf. Salmeronem in *epist. S. Pauli*, disp. XXI, Part. II, ubi varia verbi *creo* significata recenset.

Respondet tertio, cum Concilio Orientali apud S. Hilarium, lib. *De Synodis*, paulo post initium, *anathematismo* 5: Filii Dei productio nunc dicitur *generatio*, quia est productio in eadem substantia, puta in eadem numero deitate; nunc dicitur *creatio* tantum ad hoc, ut significetur productio sine mutatione creatis. Vox ergo *creavit* notat Patrem generasse Filium sine passione, de deione, imminatione gignentis; cum in humanis pater generet filium cum magna passione et de deione seminis. Audi S. Hilarium: «Sapientia quæ se dixit creatam, eadem in consequenti se dixit et genitam, creationem refertens ad parentis inde mutabilem naturam, quæ extra humani partus speciem et consuetudinem, sine imminatione aliquid ad demutationem sui creavit ex seipsa quod genuit. Creatis enim opus non habet passionem aut permissionis, aut partus. Esse enim aliquando incipit, quod creatur ex nihilo. Et qui creat, efficit pro potestate quod condit; et est opus virtutis creatio, non nature ex natura gignente nativitas. At vero nativitas legitime originis et genuinis nature profectus est. Ex natura enim generante naturam sumpsit genita natura. Sed quia Dei Filius non corporalis partidinis est genitus exemplo, sed ex perfecto Deo perfectus Deus natus est, idcirco ait creatam se esse sapientiam, omnes in generatione sua corporales passionis excludens.»

Igitur cum nulla vox possit perfecte explicare quomodo procedat Filius a Patre, hinc plures utitur Scriptura, ac nunc dicit genitum, ut notet eum recipere substantiam Patris gignentis; nunc dicit creatum, ut sine alteratione vel mutatione generantis eum gigni significet. Utrumque igitur dicitur, ut ex utroque sumatur quod est perfectionis, relinquatur vero quod est imperfectionis. Ita D. Thomas, lib. IV *Contra Gentiles*, cap. VII.

Porro S. Epiphanius, hæresi 69, pro *possedit* et *creavit* legit, *Dominus* me *ut pullum excludit*; græce enim habet *ἐκχώρησεν*, id est nudiavit, et pullum in nido excludit: *verget*; enim est pullus. Videtur ipse in Hebræo legisse *יָצָא מִן חֶמְרִי*, id est in nido me excludit; *ken* enim est nidus. Filius Dei dicitur pullus, sed Patri cœvus, et per

omnia conqualis, ut notetur sublimis, celestis et divina ejus generatio, quod quasi aquila ab aquila sit genitus, puta Deus de Deo.

Respondet quarto, Hebræum *יָצָא מִן חֶמְרִי* non tantum principium, sed et principatum significare; significat enim quodlibet principium, sive temporis, sive dignitatis, quale est principatus: hinc *Amos* VI, 1, *יָצָא מִן חֶמְרִי* vocantur capita, sive principes populorum; unde et Latina vox *principium* pro principatu sumitur *Psalm.* CIX, cum ait: «Tocum principium, id est principatus, in die virtutis tue.» Itaque sic recte veritas et exponas, *Dominus creavit me*, vel *michi principatum viarum suarum*, hoc est, Dominus ab æterno in seipso habuit et possedit me, sed in tempore, quo creavit mundum, dedit mihi principatum operum suorum, primas operum mihi detulit, consuit me principem operum suorum, prefecit me omnibus operibus suis; omnia enim per me creavit, conservat et gubernat. Sic dicuntur creari reges, presides, magistratus, cum dignitas regalis, prefecture et magistratus eis confertur. Igitur Pater Verbum suum prefecit toti creature, operique creationis, dum per illud omnia condidit. Rursum Pater gignendo Filium suam creandi potestatem, suum in creaturas jus et dominium omne eidem cum essentia communicavit. Unde S. Athanasius, lib. *De Decretis Nicenæ Synodi*, pro *creavit* legens *infecti*, sic exponit: «Dominus prefecit me operibus suis incipiendis, rebusque inchoandis,» huncque maxime genuinum luxus loci esse sensum censet noster Salazar. Sic et Olympiodorus in *Catena Græcorum*, ac ibidem Didymus, S. Cyrillus et alii.

Unde solerter advertit S. Cyrillus, S. Athanasius et alii, non dici absolute: «Dominus creavit me principium, sed principium ad opera sua;» vel, ut alii vertunt, *in opera sua*, aut *propter opera sua*, q. d. Deus constituit me principium et causam ad creandum et producendum opera sua. Sic et Nazianzenus, orat. 4 *De Theolog.*: «Sapientia, ait, dicitur creari, non secundum se, sed secundum progressum, quem ad creandum facit.» Unde Eusebius Casariensis, lib. III *ad Marcellum*, ait *ἐκ τῆς* positum pro *κατὰ τὴν*, vel *κατὰ τὴν*, id est ordinavit, sive constituit, ut refert Socrates, lib. II *Histor.* cap. XVII.

Audi et S. Ambrosius lib. I *De Filiis divinitate*, cap. II: «Que, ait, est illa sapientia ineffabilis, quæ initium viarum Dei apud Salomonem vel condita, vel genita, vel creata describitur, quam tamen sic conditum dicit, ut semper eam cum Deo fuisse ostendat. Quid enim Deo dabis, ut initium possis sapientie ipsius consignare? Non enim ita Deo sapientiam suam condidit, quasi aliquando sine sapientia fuerit. Sed cum initium viarum suarum dicit, initium motus operis aliquis ostendit, ut hoc initium habeat sapientia Dei, quod de Deo processit ad creanda omnia, tam celestia quam terrestria, non quo ceperit

esse in Deo. Creata est ergo sapientia, imo genita, non sibi, quæ semper erat, sed his quæ ab ea fieri oportebat, ut, quia quanta et qualis esset scire non poterat, de effectu operum suorum virtus ejus et potentia nosceretur: ut quod de conditis æstimamus, tunc magis timeremus, cum facta miramur.»

Hinc et *creavit* accipi potest pro *creare* me *fecit*, potestatem creandi mihi dedit, ut sit hebraismus, quo *cal* ponitur pro *hiphil*, qui in Scriptura est creber. Unde S. Athanasius, serm. 3 *Contra Arianos*, sic exponit, q. d. Sapientiam creari non in se, sed in suis exemplaribus, id est, in creaturis: hæc enim exemplar sapientie divine referunt, quia ad illud et ex illo sunt expressæ.

Respondet quinto, multi Patres censent notari hic generationem Filii Dei, non divinam et æternam, sed humanam et temporalem, quæ Verbum caro factum est. Humanitas enim et caro Christi fuit creata et creatura, uti est caro ceterorum hominum. Nam paulo post de eodem dicitur: «Ante omnes colles ego parturiebar;» quare hic notari geminam Christi naturam: divinam, cum dicitur, *parturiebar*; humanam, cum dicitur, *creavit me*. Ita S. Athanasius, Nazianzenus, Cyrillus, Augustinus et alii mox citandi.

Audi S. Epiphanius, hæresi 69 *Contra Arianos*: «Dominus, ait, creavit me, hoc est, edificavit me in utero Mariæ, principium viarum suarum in opera sua. Principium enim viarum descensus Christi in mundum, est corpus ex Maria, quod est assumptum in opere justitie et salutis ipsius.»

Tertio, sapientia potest hic accipi creata et participata: hanc enim ab æterno possedit Deus, quia scilicet ab æterno illam, ut derivatam a sua prima et increata sapientia, ac destinato a se tempore creationi applicandam, et creaturis communicandam intellexit, suoque intellectui cognoscendam et voluntati discernendam obiecti Deus. Hanc enim proprie in tempore ipse creavit; ab æterno vero creavit, id est, creare decrevit et predestinavit. Sic enim Hebræi sepe verba realia usurpant pro mentalibus aut verbalibus, ut cum Apostolus II *Tim.* I, 9, ait gratiam Christi ante tempora secularia nobis esse datam, id est, dari decretum et predestinatum. Et Jeremias I, 10, ait se constitutum super regna, ut ea evellat, destruat et disperdat, id est evellenda, destruenda et disperdenda prenuunt, et quasi vice Dei decernat. Sic etiam sequenti satis apte conveniunt, quæ significant res omnes a Deo creatas esse juxta sapientie normam, cuique propriam et convenientem. Denique ad creatam sapientiam capessendam proprie et primo hic invitamur: nam increatam, quæ Deo est propria, assequi nequimus. Ita D. Thomas I part. *Quæst.* XLI, art. 3. Unde notat Hieronymus Præd. in cap. I *Ezech.* sic exponit: «Dominus possedit, vel creavit, me initio viarum suarum,» id est, Dominus operi a se creato me insculpsit, uti Phidias sculptor clypeo Minervæ a se

sculptæ vultum suum inculpavit. Ex sapientia enim, quæ lucet in creaturis, cognoscitur sapientia Creatoris, quasi eius inculpta.

Quarto, accipi hoc loco potest sapientia incarnata, quæ est Christus homo. Hunc enim in tempore a se decreto creavit et possedit Deus, ab æterno vero creavit et possedit, id est, creare et possidere decrevit et prædestinavit: nam per unionem hypostaticam divinitas possedit humanitatem Christi, illamque effecit suam, ita ut Christus non tantum qua Deus, sed et qua homo, sit et dicatur Filius Dei naturalis, utque omnes actiones et passiones Christi hominis sint actiones et passiones Dei. Unde a S. Dionysio vocatur *theandricus*, id est, *Deivirilis*. Atque inde infinita vis merendi, satisfaciendi et redimendi in Christo processit, puta a deitate infinita, cui humanitas hypostaticæ erat conjuncta.

Rursus S. Ambrosius et S. Chrysostomus, serm. *De Trinitate*, ubi creavit exponunt per futurum *creabit*, q. d. Dominus in tempore incarnationis creabit me: prædicit enim futurum quasi jam esset factum. Christo enim qua homo proprie competit esset creatum in tempore (hinc et Deus hic non vocatur Pater, scilicet Filii Dei, sed Dominus, scilicet humanitatis ejusdem). «Caro Dominum agnoscit, ait S. Ambrosius, lib. *De Fide*, cap. vii, gloria Patrem significat; creatura nostra Dominum confiteatur, charitas Patrem novit», sicut eadem, qua Deus est, competit genitum esse ab æterno. Porro Christum hominem creavit et possedit Deus in initio, vel, ut Septuaginta, *ἔξ ἄρῃ*, id est, principium et principatum, *viarum*, id est, operum suorum, *primo*, dignitate, quia Christum fecit primum, principem, caput et ducem omnium Sanctorum, imo omnium Angelorum et hominum totiusque universi; *secundo*, tempore et causalitate, quia nonnulli Theologi censent Christum per se primo a Deo prædestinatum fuisse, ante prævisionem Adæ et peccati originalis, eo quod Deus primo voluerit condere Christum, et in eo ostendere divitias gloriæ et magnificentie sue, ac deinde propter Christum voluerit condere Angelos, Adamum, ceterosque homines et creaturas universas. Atque id plane significari voluit hoc loco: «Dominus creavit me initium,» vel, ut alii legunt: «In initio viarum suarum.» Quare hanc sententiam suæ opinionis faciunt basin et fundamentum. Ita Alexander Alensis, Scotus, Albertus, Claudius Taurinensis, Catharinus, Pighius et alii, quos citat et sequitur noster Suarez, III part., *Quest.* I, art. 3, disp. 5, sect. 2. Verum non satis efficitur id ipsum ex hoc loco probant, uti multis ostendit hic Salazar.

Alii ergo cum D. Thoma, III part. *Quest.* I, art. 3, lique non minoris notæ et numeri, quos citat et sequitur Gabriel Vasquez, III part. tom. I, disp. 40, censent Christi incarnationem a Deo fuisse decretam et prædestinatam post lapsum Adæ, ad eius reparationem, et totius generis humani re-

demptionem. Hanc enim, non aliam, incarnationem Christi causam tradunt Scriptura et Patres passim. Et tunc decretum Dei de creatione mundi, Angelorum et hominum, ac de permittendo Adæ lapsu peccatoque originali, fuit prius decreto de incarnatione Christi in genere cause materialis; eodem tamen fuit posterius in genere cause finalis, et quasi formalis. Christi enim invariatio fuit finis, decor, forma et complementum creationis Angelorum et hominum, ac totius universi. Quocirca inter creationem mundi et incarnationem Verbi fuit mutua quedam contradependentia. Nec enim Deus decreverat creare mundum, Angelos, Adamum, ejusque lapsum permittere, nisi simul decreverat Christi incarnationem ad restaurandum Adæ lapsum, et ad complementum decorumque totius fabricæ sue; nec vicissim decreverat incarnationem Christi, nisi simul decreverat creare mundum, ac permittere Adæ lapsum, utpote in cuius remedium decreverat Christum incarnari. Unde fit ut decretum creationis mundi et permissionis lapsum Adæ sit quidem prius decreto incarnationis Verbi in genere cause materialis, eo tamen sit posterius in genere cause finalis, et quasi formalis. In eo ergo Christi incarnatio fuit prior, ac principium omnium viarum, id est operum, Dei, vel, ut Septuaginta verunt, *ad opera sua*, ut scilicet homines peccato Adæ perditos restauraret et revocaret ad vitam.

Verum quidquid sit de ordine et prioritate incarnationis Christi respectu nature, et status naturalis universi, certum est respectu gratie et status supernaturalis tum hominum, tum, et multi volunt, Angelorum, Christum priorem fuisse, quia per Christum ejusque merita Deus decrevit hominem lapsum redimere, ac Sanctis quibuscunque, sive Martyribus, sive Virginibus, sive Apostolis, sive quibuscumque aliis, quin et, ut multi volunt, Angelis quoque omnibus suam dare gratiam et gloriam. Christus ergo fuit principium, id est, causa meritoria, exemplaris et finalis, omnium viarum, id est, omnium operum supernaturalium Dei, quia Deus cum fecit principem et institutorem ordinis hujus supernaturalis, ejusque primatum et principatum ipsi addidit, fecitque ipsum caput omnium suarum prædestinationum et prædestinationum, prædestinatorum, effectuum, donorum, gratiarum, virtutum, dorum gratie et gloriæ, quas ab illo et per illum in ceteros Sanctos, quasi per influxum capitis in membra derivat. Unde S. Ambrosius, lib. I *De Interpellatione Job*: «Soli Christo, ait, servabatur magnarum prerogativa virtutum, quia ipse est virtutum principium, sicut dixit: Dominus creavit me principium viarum suarum.» Et S. Basilus, *Apolog.* ad *Cæsarianos*: «Christus, inquit, principium Evangelicarum viarum nominatur, quæ nos deducunt ad regnum,» ut per nos ruine Angelorum, æque ac hominum instaurentur et reparantur. Sic quoque de Christo incarnato hunc locum accipimus

S. Athanasius, serm. 3 *Contra Arianos*; Nazianzenus, orat. 4 *De Theologia*; Cyrillus, lib. V *Thesauri*, cap. iv; S. Augustinus, lib. I *De Trinitate*, cap. xii; Polychronius et Beda hic, S. Hieronymus in cap. IV *Matthæi*; Hilarius, lib. XII *De Trinitate*, sub finem; S. Ignatius, epist. ad *Tarsenses*; Epiphanius, *heresi* 69; S. Basilus, lib. IV *Contra Eunom.*; Damasceus, lib. IV *De Fide*, cap. iv, et alii plures quos fuisse citat Gabriel Vasquez III part., tom. I, disp. 40, num. 10.

Audi S. Ambrosium, lib. III *De Fide*, cap. iv, nunc locum sic litteraliter, æque ac moraliter explicantem: «Principium, inquit, nostræ virtutis est Christus. Principium integritatis, qui docuit virgines non viriles expectare concubitus, sed integritatem mentis et corporis Sancto magis dicere Spiritui, quam marito. Principium parcimonie Christus, qui pauper factus est, cum esset dives. Principium patientiæ Christus, qui, cum malediceretur, non remaledixit, cum percuteretur, non repercutit. Principium humilitatis Christus, qui formam servi accepit, cum Patrem Deum majestate virtutis æquavit. Ex illo enim accepit virtutem unquamque principium. Et ideo ut hæc virtutum genera disceremus, Filius datus est nobis, cuius principium super humeros ejus. Principium illud crux Domini est, principium fortitudinis, quo via sanctis est reserata Martyribus ad sacri certaminis passionem.»

Ubi nota, Hebraice *rescit* significare *primo*, initium, principium; *secundo*, primitias frugum et fructuum, quæ ex lege Deo offerebantur; *tertio*, principatum; *quarto*, originem, fontem et causam. Christus ergo est *rescit*, id est *primo*, principium operum Dei, quia primus sanctorum, electorum et prædestinatorum. *Secundo*, idem est primitiæ sanctitatis, quas genus humanum peccato infectum Deo obtulit. *Tertio*, idem est princeps omnium Sanctorum, Angelorum et hominum, quia ad triplex hoc *rescit*, id est principium, creavit et destinavit eum Deus. *Quarto*, idem est causa, fons et origo omnis sanctitatis, omnis gratiæ et gloriæ omnium hominum, et, ut multi, omnium Angelorum. Ita Didymus in *Catena Græcor.*: «Sapientia, inquit, quæ ab æterno fuit in Deo, facta est in tempore principium, id est causa et effectrix operum Dei.»

Porro S. Cyrillus, lib. V *Thesauri*, cap. v, per vias accipit leges et præcepta Dei; his enim quasi vis imus in cælum, quorum principium ait fuisse Christum, tum quia Christus viam in cælum exemplo suo nobis prævit, atque eodem ingrediendi initium nobis donat preveniendo mentem per gratiam suam; tum quia lex vetus ultimos quasi limites legum Dei dedit, Christus vero earum principia, id est præcipua et excellentiora, edocuit, ut v. g. lex vetus dicit: «Diligis amicum tuum;» Christus addit: «Diligite inimicos vestros.» Sic in pluribus aliis Christus legem veteris et perfectæ, quæ recenset S. Mattheus cap. v.

Audi S. Cyrillum, lib. V *Thesauri*, cap. iv: «Dominus creavit me initium viarum: vias (inquit) sanctos viros, Prophetas scilicet et legislatores appellarunt, quia possunt monendo ad eum ducere. Ergo creavit me, hoc est, fecit me super legem et Prophetas initium, id est testatorem, ut non in illorum verbis sistere faciam, sed ad meliora documenta traducam.» Sic et S. Basilus in *Apolog.* ad *Cæsarianos*: «Principium, inquit, Evangelicarum viarum nominatur, quæ nos deducunt ad regnum; factus est enim secundum dispensationem via nostra.» Et S. Fulgentius: «Quod autem, inquit, initium viarum Domini creatus est Filius, quid est aliud, nisi quod ipse via nobis est factus, ut eo ducere et rectore per adoptionis, quam recepimus, gratiam, ad virtutum nobis profectum pateret ingressus.»

Denique Christus fuit novi mundi principium, tum quia novam Ecclesiam novumque Christianorum et Sanctorum populum instituit; tum quia resurgendo a mortuis novæ vite et beatæ suis dedit exordium, ac Beatorum cælum inchoavit. Unde ab Isaia, cap. ix, vers. 6, vocatur «pater futuri sæculi;» de quo Sibylla apud Virgilium, *eclog.* 4:

Tu modo nascenti puero, quo ferrea primùm
Desinet, et toto surgit gens aërea mundo,
Cæsti fave Lucina.

Mystice, Dominus creavit et possedit B. Virginem, utpote Christi matrem, quasi principium viarum, id est operum suorum; quia, ut recte notat Suarez, III part. tom. II, *Quest.* XVII, disp. 1, sect. 3, mater a filio non fuit disjuncta etiam in electione divina. Quod videtur insinuasce Andreas Cretensis, serm. *De Assumpt.*, dicens de B. Virgine: «Hæc est declaratio profundorum divine incomprehensibilitatis; hic est scopus, qui excoertatus est ante sæcula.» Pluribus congruis naturæ et gratiæ rationibus id ipsum probat ibidem Suarez. Quocirca S. Epiphanius contra Ariomanitas, *heresi* 69: «Quandoquidem, ait, ipsa sapientia edificavit sibi domum, fortassis a persona humane ipsius nature pie dici poterit, ut præsentia ipsius in carne de ipsius deitate dicat: Dominus creavit me, id est, edificavit me in utero Marie, principium viarum suarum in opera sua. Principium enim viarum descensus Christi in mundum est corpus ex Maria, quod est assumptum in opere justitiæ et salutis ipsius.» Insuper B. Virgo in ipso initio viarum, ipsoque momento conceptionis et vite, a Deo solo possessa fuit tanquam hereditas amplissima, mater utique Dei dilectissima futura.

Igitur B. Virgo ab æterno prædestinata fuit, ut esset principium, id est prima, princeps et domina omnium operum Dei, puta omnium purarum creaturarum. *Secundo*, ut esset idæa sanctitatis, juxta quam sanctos Angelos, Apostolos, Martyres, Virgines, Confessores, Religiosos efformaret. Cum

ergo Deus B. Virginem mentis conceptit et predestinavit, hos omnes adeoque fideles omnes predestinavit. *Tertio*, principatum gratie et glorie ei decrevit, principatum sanctitatis æque ac domini ei addidit: destinavit enim eam, ut esset omnium creaturarum princeps, regina et domina. *Quarto*, Deus eam fecit primitias operum suorum. Solebant Deo offerri primitie frugum, ut per eas ceteræ fruges censerentur Deo oblata et sanctificata: ita mundus oblati Deo B. Virginem quasi primitias nature humane, per quam omnes homines totaque natura censeretur ei oblata, purificata et sanctificata. Qua de causa pulchre Rupertus in cap. II *Cantic. B. Virginem* ita de se loquentem inducit: « Priusquam nascerer, Deo præsens aderam: antequam fierem, bene illi cognita fui. Elegi me ante mundi constitutionem, ut essem sancta et immaculata in conspectu ejus in charitate. Et si delicta ejus esse cum filiis hominum, quanto magis delictabatur cum ista ancilla homini, miraculo cunctorum filiorum hominum? »

Petrus Damianus, serm. *De Natio. Virg.*, agens de Deipara super illud, *Non est factum simile opus in universis rebus*: « Nihil, inquit, varius, nihil sublimius, nihil dulcius misera mortalitati et mortali miserie. Nam etsi multa magna facta sunt in creaturis mundi, nihil tam excellens, tam magnificum fecerunt opera digitorum Dei. Virgo Dei genitrix, cujus pulchritudinem sol et luna mirantur. » Germanus patriarcha Constantinopolitanus, orat. *De Zona Virg.*: « Omnia, inquit, in Virgine sunt admirabilia, et nature vires excedentia, in qua Deus suam exeruit potentiam; fecit enim in me magna qui potens est. » S. Bernardus hom. I super *Missa* est: « Et quid, inquit, mirum si Deus, qui mirabilia legitur et cernitur in sanctis suis, mirabilem se exhibuit in matre sua? » S. Bernardinus Senensis, tom. I, conc. 61, art. 6, cap. iv, agens de dignitate Dei genitricis: « Unde, inquit, Propheta: Elevata est magnificentia tua super cælos, Deus; magnificentia enim Dei dicta est virgo Maria. » Idem, tom. III, serm. 11, art. 1, cap. II, eundem psalmi versiculum de Deipara explicans: « Singularis, inquit, magnificentia Dei fuit in Virgo, quia in ejus exaltatione plus magnificavit, et etiam in ejus humilitatione, devotione, gratiarum actione, et omnium bonorum Dei fruitione plus ipsa magnificat hominum, quam omnis creatura alia simul sumpta. Unde merito elevata dicitur super cælos. Id est super Angelos. » Sane fecit in ea magna qui potens est; quin etiam maximum operum suorum, hoc est, Dominice incarnationis, in ejus utero est perfectum; merito igitur « magnificentia Dei » dicitur. In Revelationibus S. Brigittæ in serm. *Angel.* cap. v: « Mundo, inquit, creato adhuc unus minor mundus, qui est Virgo Maria, coram Deo cum omni venustate nondum creatus astabat, a quo major gloria Deo, et Angelis major letitia, inquit omni

homini ejus bonitate frui volenti major utilitas, quam de hoc majore mundo provenire debebat. » Et infra sermonem ad Virginem dirigens: « Florigeris, inquit, ac fructiferis arboribus comparari assent opera tua; nam charitate ac factura eras, que plus omnium florum pulchritudine, et fructuum suavitatem Deum atque Angelos delectare debebat; neque in te ante suam creationem plures virtutes prævidit, quam in omnibus herbis, florum, arborum, fructuum, lapidum, gemmarum seu metallorum generibus, que inventi possent in totius orbis amplitudine; unde mirum non est, si Deus in te, o minor mundo, qui adhuc creandus eras, magis delectabatur, quam de hoc majore mundo: » hæc ibi. Et certo merito Virgo sanctissima microcosmos, seu minor mundus, in hac S. Brigittæ revelatione appellatur, tum quia Deum omnia continentem in se portavit, tum etiam quia, ut ait S. Bonaventura in *Speculo Virginis*, cap. vi: « Quidquid post Deum pulchrius, quidquid jucundius est in gloria, hoc Maria, hoc in Maria, hoc per Mariam est. » Quare Petrus Galatinus, lib. VII *De Arcanis Catholice veritatis*, cap. XVII, reddens rationem cur B. Virgo *Jerem.* XVII dicatur *solum gloriæ Dei*: « Quia, inquit, sicut sedes ornata ac regio more parata, sedentis magnificentiam ac maiestatem indicat, ita Deus in B. Virgine ostensurus erat gloriam suam et claritatem. »

Consonant veteres Rabbinæ, ut R. Haccados apud Galatinum, lib. VII, cap. I: « Ideo, inquit, mundum Deus creavit, quia videret ex Israel excitandam petram sine manibus, puta B. Virginem, ex qua Messias proditurus erat, juxta illud: Dominus possedit me in initio viarum suarum. » Et cap. II, citat R. Onkelos dicentem: « Propter sapientiam creavit Deus cælum et terram, hoc est, amore intemeratæ Virginis, que est mundi sapientia, creavit Deus cælum et terram; vel amore Messie filii sui, cui in divinis sapientia attribuitur. Non solum amore Virginis conditus est mundus, sed etiam sustentatur. Ob scelera enim innumera, que mundani committunt, nullo pacto consistere posset, nisi ipsa gloriosa Virgo cum sua misericordia et clementia pro nobis orando sustineret. » Et cap. IV, docet Rabbinus matrem Messie vocare *primum hominem*, cujus proinde ceteri homines filii nuncupari possint. *Primum*, intelligit, non creatione et tempore, sed tum dignitate, tum fine et scopo, tum in predestinatione et decretis Dei, citi jam explicui. Unde S. Bernardus, serm. I in *Salve Regina*: « De hac, inquit, et ob hanc, et propter hanc omnis Scriptura facta est; propter hanc totus mundus factus est; et hæc gratia Dei plena est; et per hanc homo redemptus est, Verbum Dei caro factum; Deus humilis, et homo sublimis. » Idem, serm. *De B. Virgine*, B. Virginem appellat mundum specialissimum: « Mariam, inquit, Deus tanquam mundum specialissimum sibi condidit, quem in iustitia et

sanctitate fundavit. » Et S. Epiphanius, serm. *De Laudibus Virginis*, eam *cæli terreque mysterium* nuncupat, quia scilicet per lapsum hominis lapsus sunt pariter in delicias omnes creature, propter hominem facta et homini servientes; per B. Virginem vero Christum parientem homo pristinae virtuti restitutus est, et per hominem cetera creature. Ergo B. Virgo fuit quasi reparatrix totius mundi, uti docet Damascenus, orat. I *De Nativit. Virg.*; S. Anselmus, lib. *De Excellentia Virginis*, cap. X. Et S. Bonaventura in *Psalterio Virginis*: « Dispositione tua, inquit, Virgo sanctissima, perseverat mundus, quem et tu cum Deo ab initio fundasti, » quia scilicet propter B. Virginem et Christum Deus fundavit mundum; ipsa enim toto mundo longa est nobilior et præstantior, imo ipsa esse mundi decus et pulchritudo. Rursus B. Virgo cælum dissidens a terra ob peccatum Adæ, eidem per Christum reconciliavit; atque sicut ipsa Christum a cælo in terram sua puritate et humilitate devocavit, sic pariter ipsa prima verbo et exemplo viam omnibus hominibus in cælum patefecit. Quocirca Christus eam electis omnibus patefecit, voluitque ut nemo salvetur cælumque conscendat, nisi ipsa consentiente, imo adjuvante et dirigente. Qui ergo salvus esse cupit, et salutem suam assecurare, cultor sit B. Virginis, ac in ejus amore et devotione quotidie crescat et proficiat. Plura, si lubet, vide apud nostrum Salazar hie, cujus præcipua laus est in laudibus Virginis.

Denique sicut Christus, sic et B. Virgo novo Christianorum sæculo, ac novo aureoque Virginitate, Martyrum et Sanctorum omnium mundo dedit exordium, de quo Sibylla apud Virgilium *eclog.* 4:

Magna ab integro sæculorum nascitur ordo:
Jam redit et virgo, redeunt Saturnia regna,
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.

Topologice sapientiam, Christum et Deiparam imitantur, qui per Dei electionem et gratiam faciunt se auctores magnorum et heroicorum operum, ut qui institunt novas Ecclesias, sanctos Ordines, Religiones, Congregationes, etc. quales fuerunt Apostoli, S. Antonius, S. Basilus, S. Augustinus, S. Benedictus, S. Romualdus, S. Bernardus, S. Dominicus, S. Franciscus. Hi enim recte dicant: « Dominus creavit » et constituit « me principium, » imo principem « viarum » et operum suorum, ut scilicet ac faceret fundatorem novæ gentis et Ecclesie, aut sancti Ordinis, quo quasi via cunctis mei assecro recto itinere contenderent ad cælum perfectionis, ad vitam Apostolicam, ad excelsum in cælis gloriæ lauream. Hi enim non tantum habent meritum et laudem proprie vite, sed et omnium sui assecrarum etiam post mortem, quamdiu durabit Ordo sanctus ab ipsis fundatus, v. g. S. Dominico tribuitur laus sanctitatis et sapientie S. Thomæ Aquinatis, S. Vin-

centii Ferrerii, S. Catharine Senensis, cæterorumque omnium, qui ex ejus institutione et disciplina religiose et sancte vixerunt, vivunt et vivent. Quare ejus laus et laurea crescit et crescit usque ad diem judicii; atque in cælis omnes S. Dominicani S. Dominicum ut parentem, ut magistrum, ut ducem, ut causam suæ sanctitatis et gloriæ colent, diligunt, laudant et celebrant per omnem eternitatem. Quæ sane magna est laus et gloria. Hi enim sunt novi Ordines, quasi novæ Ecclesie et novi mundi sancti conditores, hi sunt vere sapientie doctores, præcones et fundatores. Hosce notavit Daniel cap. XII dicens: « Qui docti fuerint, fulgebunt ut splendor firmamenti, qui docti ad iustitiam erudiant multos, quasi stellæ in perpetuas eternitates. » « Ibi Petrus, inquit S. Gregorius, homil. 17 in *Evangelium*, cum Judæa conversa, quam post se traxit, apparebit. Ibi Paulus conversum, ut ita dixerim, mundum ducens. Ibi Andreas post se Achaiam, ibi Joannes Asiam, Thomas Indiam, in conspectum sui Judicis conversum ducet. Ibi omnes Dominici gregis arietes cum animarum lucris apparebunt, qui sanctis suis predicationibus Deo post se subditum gregem trahunt. »

Rursus hæc gnome monet initia actionum per sapientiam esse ordinanda; ex iustis enim pendunt media et finis: quælia enim sunt initia, tales solent esse et fines actionum. Unde symbolum est Pythagoræ: « Egreddenti introeuntemque valvas esse exosculandas, hoc est initia, et fines actionum et institutorum sapienter esse disponenda et complectenda. »

23. AB ETERNO ORDINATA SUM, ET EX ANTIQUIS ANTEQUAM TERRA FIERET. — Hebræus, a capite, ab ante terram; Tigrina et Pagninus, ab initio ante terram; Syrus, ab æterno ante omnia opera; Arabicus, ante sæculum fundavit me in principio. Pro ordinata sum, Hebræice est יסִסְחִי nissachi, id est principatum habui, princeps existi: ita Pagninus; Baynus, coronata sum; Valabius, princeps facta sum: nam sapientia, inquit, potestatem habet in omnia que facta sunt; Chaldeeus, ante sæculum preparata sum; Aben-Ezra, electa fui; R. Levi, donata sum fortitudine, potestate dominandi et præstanti sublimitate; Septuaginta, ante sæculum fundavit me (vel fundata sum) in principio antequam terram faceret. Sic et Syrus, ante sæculum, inquit, stabilivit me, et a principio antequam formaret terram; Marinus in *Lexico*, ego melissam inauguravi. Hebræum enim נִסַּח nasach proprie significat fundare, effundere, libare, sacrificare: in libatione enim effundebatur oleum vel vinum Deo. Hinc nasach significat regem vel principem, sive laicum, sive sacrum, ordinare, inaugurare, inancorare; hoc enim fiat fuso in principem oleo. Unde *Psal.* II, ubi Noster vertit: « Ego autem constitutus sum rex super Sion; » hebræice est nissachi, vel, ut jam legunt, nasachi, quod Chaldeeus vertit, ego autem inauguravi (alii, ordinavi) regnum meum. Quare

Noster optime cum Tigurina et aliis vertit, *ordinata sum*. Unde mirum est interpretem doctum id negare, ideoque pro *nissachti* legere נסח נאסח, id est vexillavi, instar vexilli militum me ordinavi. Nam omnes codices Hebraei habent *nissachti*, non *nassati* (1).

Igitur *ordinata sum* significat primo, sapientiam a Deo ordinatam et constitutam esse principem rerum creandarum. Secundo, eandem ordinatam esse sacerdotem (*nassach* enim significat libare et sacrificare, quod est sacerdotum); sapientia enim Dei sancta est sanctificans omnia, Deoque offerens, consecrans et quasi sacrificans res a se conditas. Quo pertinet illud Trismegisti: «Mundus hic est pulcherrimum Dei templum,» in quo scilicet sapientia est sacerdos, victimae sunt res creatae, quae multa voce laudant Deum, eique se offerunt, obediunt et serviunt, atque homines et Angelos ad Dei creatoris sui laudem cultumque invitant et incitant. Tercio, *ordinata sum* significat sapientiam in se esse ordinatissimam, resque omnes creatas optime ordine disponere, collocare et gubernare. Ordo enim est summum universi bonum; providentia enim et bonum universi consistit in congruo partium singularum ordine, mutuaeque ad invicem coordinatione et dispositione. Haec enim, si servetur, erit ubique pax; sin turbetur, illico orientur dissidia et bella eam inter coelos et elementa, ut patet in vacuo, in hiatibus, in terra motibus, in fulminibus et tonitribus, in ventis et turbinibus, in procellis et tempestatibus. Vide Nazianzenum, *orat.* 26. Hinc discant principes regimem sapientiae consistere in ordine, ut quamque rem et personam suo ordine, loco et gradu collocent, dicant, faciant. Sic enim regent ordinatissime, ideoque sapientissime et optime.

Igitur primo, sapientia increata essentialis ordinat in Deo omnia eius attributa, omnes personarum divinarum processiones, ut scilicet prius origine Pater generet Filium, deinde posterius origine cum Filio spirat Spiritum Sanctum. Ad haec ordinat omnia Dei decreta, omnes actiones, omnes rerum faciendarum ideas; idem enim in Deo sunt ordinatissimae, ideoque cum juxta eas res creat, conservat et gubernat, ordinatissime et sapientissime creat, conservat et gubernat. Hinc ex Hebraeo veritas, *ab aeterno ordinans fui*, vel *ordinavi, omnia*; נסח נאסח *nissachti* enim tam est conjugationis *piel* activae, quam *nipal* passivae. In *piel* ergo significat *ordinavi*; in *nipal*, *ordinata sum*. Sapientia enim ab aeterno ordinavit omnes mundi ordines, omnes aetatum, legum, temporum, regnorum, regum, Ecclesiarum, Praelatorum, Pontificum, etc., vicissitudines et successiones.

Secundo, sapientia increata notionalis, quae est

(1) Vertunt alii, *ab aeterno firmiter constituta fui*, vel *solutam fervore metallum*.

Verbum sive Filius Dei, ordinatissima est: tum quia ab aeterno ordinata est, ut per omnia Patri genitori suo assimiletur, ejusque sit viva imago et character; tum quia in sancta Trinitate Filius secundum, ideoque medium, obtinet locum, qui locus est ei debitus, estque locus ordinis: medium enim est ordo extremorum, quia ea in se ordinat et unit. Quare Filius vocari potest ordo Patris et Spiritus Sancti, quia cum ipse medius sit, et a Patre genitus, efficit ut Pater in sancta Trinitate sit primus, ipse vero sit secundus, ac Spiritus Sanctus sit tertius, qui est congruus et debitus personarum sanctae Trinitatis ordo. Rursum dum ipse cum Patre producit Spiritum Sanctum, unit Spiritum Sanctum tam sibi quam Patri.

Tercio, sapientia incarnata ordinata est, quia humanitas subordinata est divinitati: unio enim hypostatica facit ut illa huic optime et decantissimo ordine sit copulata et devincta. Rursum Christi potentiae, cogitationes, verba et actiones omnes fuere ordinatissimae. Denique Christus quasi princeps ordinatissime disposuit, regitque Ecclesiam et fideles singulos, dando cuique eum gratiarum ordinem, quem sapientia ei dictat. Christus ergo ordinatus est rex Ecclesiae, juxta illud: «Ego autem constitutus sum (hebraice *nissachti*) rex super Sion,» *Psal.* II. Idem ordinatus est Pontifex Ecclesiae, juxta illud: «Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech,» *Psal.* CIX.

Quarto, sapientia creata ordinata est, quia nata ab increata. Haec enim ordinatissime creavit coelum sursum, terram quasi centrum deorsum, in medio caetera elementa, quodque in ordine et statione sua. Eadem coelis, stellis, soli et lunae suum dedit ordinem, motumque ordinatissimum. Denique ipsa res omnes per sapientiam et ordinem cuique inditum sapientissime et ordinatissime disposuit, movet, regit et gubernat, juxta illud: «Omnia in mensura et numero et pondere disposuisti,» *Sapient.* XI, 21. Quocirca omnes Angeli, homines et creature quaelibet in sua statione adeo apposite a sapientia sunt collocati, ut videantur esse castrorum acies ordinata, a qua Deus vocatur *Dominus sabaoth*, id est exercituum, in enim exercitus non sunt alii quam ordines et acies Angelorum, hominum et creaturarum omnium.

Multi *ordinata* accipiunt pro *preordinata sum*, illudque exponunt, quasi dicas: «Predestinata sum ab aeterno.» Sed minus genuine; Hebraeus enim *nissachti* non significat predestinare, sed ordinare et regere: sicut rex ordinat republicam, magister discipulos, pater filios, dux milites.

Septuaginta vertunt, *fundata sum*; quae enim ordinata sunt, haec et fundata firmiterque solidata sunt. Ordo enim dat stabilitatem rebus, ut patet in fabricis domorum et templorum: in hisce enim si omnia debito ordine fundamento superedifi-

centur, fabrica consurgit fortis et solida. Unde S. Fulgentius in *Responsione ad objectionem Ariani*, Respons. 3, idipsum explicans de Christo docet, *voce fundata sum* significari quod Verbum, quod est sapientia Patris, per assumptionem humanitatis non sit mutatum, quia firmiter retinet suam divinam naturam aequae ac personam, quae inde hypostasis, id est subsistentia, dicitur, quod in ea fundatum sit, firmiterque consistat et subsistat: «Ante saecula, inquit, sapientia fundata se dicit, ut nativitate suam, quae de Patre nata est, immutabilem esse monstraret. Quod enim fundatum dicitur, nulla ratione convellitur; quod autem convellitur, non mutatur.» Et Polychronius in *Catena Graecorum*: «Significat, inquit, Verbum menti paternae, non ut reliqua, sed instar firmamenti firmissime adjunctum esse. Aut, q. d. Totius universi principium et fundamentum me constituit.»

Hinc consequenter Christus quia homo fundatus est, quia humanitas in hypostasi Verbi fundata est, et hypostaticae subsistit. Unde S. Athanasius, *serm. 3 Contra Arianos*: «Quantum ad humanitatem, inquit, fundatur, ut nos super illum velut prelosos lapides inaedificemur, efficiamurque templum habitans in nobis Spiritus Sancti,» juxta illud: «Superaedificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu; in quo omnis edificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino,» *Ephes.* II, 20. Sensus ergo *ordinata sum* est, q. d. Deus ab aeterno constituit ut ego Christus in terram venturus essem fundamentum Ecclesiae, cui omnes fideles inaedificarentur. Architectus enim ante fabricam praecipit fundamentum, atque solidum, ut, si machina rimam patiat, possit ex soliditate fundamenti restaurari. Ita S. Cyrillus, *lib. VI Thesauri*, cap. viii: «Praefundatur, ait, ante nos Christus, et in ipso nos omnes superaedificamur, idque ante initium mundi in praescientia Dei, etc., ut, si praevaricatione caderemus, in ipso rursus renovaremur.»

Denique per sapientiam accipi possunt sapientiae objecta et dictamina, qualia sunt, Deum esse colendum, honorandos esse parentes, cuique suum jussu esse tribuendum, proximo esse benefaciendum, etc. Haec enim toto hoc libro tradit Salomon; atque haec ab aeterno in mente Dei ordinata et decreta sunt, ut in tempore crearentur, ac communicarentur Angelis et hominibus, caeterisque creaturis pro earum capacitate et modulo.

Mystice, haec omnia adaptes B. Virgini. Ipsa enim ab aeterno ordinata fuit, quia ipsa est opus magnificum, et fabrica divina, non unius horum mensis, anni aut saeculi, sed saeculorum omnium. Ab aeterno eam ordinavit Deus, ab initio mundi eam in variis figuris, archetypis, exemplaribus per saecula omnia delineavit; ita ejus virginitatem delineavit et prelusit in Angelis, charitatem

in Seraphinis, sapientiam in Cherubinis, integritatem in cecelis, splendorem in stellis, in pratis gratiam, in arboribus fructum, in animalibus spirandi agendi virtutem: adeoque omnium iustorum virtutes non nisi umbratilis quaedam praedia existerent, in quibus Deus delineando prima tantae fabricae rudimenta praeludebat. Quocirca ipsa a S. Bernardo appositae vocatur «negotium omnium saeculorum.» Et Ven. Beda: «O Virgo, inquit, beatissima, in te sola rex ille dives et praedives exinanitus est.» Igitur ipsa ab aeterno in Dei predestinatione fuit ordinata et constituta a Deo princeps et regina celi et terrae, Angelorum et hominum, uti dixi versu praecedenti.

Secundo, ipsa fuit ordinata et constituta sacerdos mystica, ut Christum suum in holocaustum et victimam pro peccato offerret Deo, ad redemptionem totius generis humani.

Tercio, ipsa fuit ordinatissima, ideoque sanctissima in omnibus suis cogitationibus, sermonibus et actionibus, quas particulatim describit S. Ambrosius, *lib. I Offic.* cap. xviii, et fuit lib. II *De Virgini*, initio. Hinc pariter ipsa ordinat et disponit congregationes sibi addictas, Ordines, Religiones, item Virgines, Martyres, Confessores, Doctores, quos opportune Ecclesiae submitit ad ejus vel restorationem vel incrementum, ut SS. Dominicus et Franciscum Christo volenti mundum saeculorum perdere, ad ejus renovationem suggessit et obtulit. Vide P. Platam, *lib. I De Bono status Relig.* cap. xxxiv. Audi Damascenum, *orat. De Nativ. Virg.*, quam miro virtutum ordine et concentu ordinata et ornata fuerit Deipara, particulatim et eleganter depingentem: «Cupiditatem omnem ad id, quod solum expendendum et amandum est, intentam habes; iram vero adversus peccatum duntaxat, illiusque parentem. Appetitus tuus in hoc situs est, ut divinis sermonibus nutriaris, hisque sagineris; sanctam omnem et cum animae utilitate conjunctam cogitationem habes; contra, supervacaneam et animo exitiosam, antequam gustes, ejicis; oculi semper ad Dominum, perenne et inaccessum lumen intuentes; aures divinum sermonem audiunt, «*Christus cithara oblectantur*, per quos Verbum carnis assumptum ingressus est; nares unguentorum sponsi odore delinuntur. Quod quidem divinum unguentum est sponte exhaustum, atque humanitatem suam ungens; porro labia tibi sunt Dominum laudantia, ipsiusque labris adherentia; lingua et fauces Dei verba discernentes; cor purum ac labis expers; venter, in quo habitavit is qui nullo loco capitur; lactis ubera, quae puerum Jesum aluerunt; manus Deum gestantes; genua thronos Cherubinis sublimior; pedes Dei lege tanquam lucerna ducti; tota denique Spiritus thalamus es, gratiarum pelagus.»

Hinc ipsa vocatur *castrorum acies ordinata*, *Cant.* vi, 9. Quia ipsa Sanctorum aciem instruit ad

debellandum diabolum, mundum, carnem, ad eradican- libidinem, simoniam caeteraque scelera.

Ipsa quoque ordinata fuit consanguinea S. Trinitatis. Peperit enim Christum, qui non tantum qua Deus, sed et qua homo, est Filius Dei Patris naturalis. Christus ergo qua homo, est filius naturalis tam Deiparae, quam Dei Patris. Quare Deo Patri consanguinea est Deipara, quia eundem genuit Filium, quem et Deus Pater, eumque naturalem, non adoptivum. Rursum ipsa est sponsa Spiritus Sancti, quia ejus ope et opera sine viro virgo manens concepit et peperit Christum. Unde Poeta:

Salve, Virgo, Dei filia, sponsa, parens.

Fuit enim ipsa filia Dei Patris, sponsa Spiritus Sancti, parens Dei Filii.

Ipsa denique ordinavit et conjunxit hominem Deo, tum quia genuit Christum Deum et hominem; tum quia per Christum Deum hominibus, et homines Deo reconciliavit. Unde omnes seculorum ordines, successiones et status optant videre Virginem concipi et nasci; et, ut ait Damasceus, serm. 1 *De Nativit. Virg.*: « Certabant secula quodam maxime ortu tuo gloriaretur. Verum eorum conoperationem praefinitum Dei, a quo facta sunt secula, consilium superavit, et postrema prima facta sunt, dum ipsis felicissima natiuitas tua obligit. »

Quocirca Albertus Magnus super *Missa est*, et ex eo S. Antoninus IV part. tit. xv, cap. xiv, § 3, docet Virginem esse matrem omnium quatuor de causis: « Primo, inquit, quia genuit omnes sanctos spiritualiter. Secundo, propter curam quam gerit omnium. Tercio, dignitate, quia est primogenita ante omnem creaturam, et est excellentissima creaturaturum. Quarto, prioritate praedestinationis: ipsa enim ante secula praedestinata est, ut esset, ex quo recreandum fuit omne creatum. Et sic dicitur de ea *Proverb. viii*: Dominus possedit me in initio viarum suarum, id est in principio operum suorum, ut « in prima omnium quae pure creaturae sunt. »

Ab aeterno ergo ordinata es, o Virgo sanctissima, et antequam terra fieret, ut ad te oculos attolleret, quem culpa premeret, deprimeret afflictio, peccati reus, salutis incertus, et ab omnibus derelictus; ut in te et per te inveniret reus veniam, afflictus consolationem, derelictus asylum, insipiens sapientiam, peccator justitiam, justus perseverantiam. Urbs vero refugii, portus naufragantium, et solatium omnium in te sperantium. Tu stella maris, cujus radius universum orbem illuminat, cujus fulgor et praesens in supernis et inferos penetrat, terras etiam perlustrans, et calefaciens magis mentes quam corpora, fovet virtutes, excoquit vitia. Tu, inquam, « praecara et eximia stella, super hoc mare magnum et spa-

tiosum necessario sublevata, micans meritis, illustrans exemplis.

Moraliter sapientia, aequae ac Deiparae discipulus et filius est, qui motus omnes animae ordinat, regit et componit, ut ejus anima possit dicere: Ab aeterno ordinata sum in mente Dei; in tempore vero ordinata sum in mente mea. Atque hic facile alios ordinabit et regit, juxta illud: « Rex eris, si reges te ipsum. Qui se regit, alios regit. » Ex ordine enim oritur pax, unio, concordia, et amor, non tantum hominis in seipso, sed et cum Deo, cum Angelis, cum ceteris hominibus et creaturis universis, ut patuit in Adamo in statu innocentiae, cum corpore sensu, sensus rationi, ratio menti, mens Deo subordinata esset, ac subiecta obediret. Nam, ut ait S. Bernardus ex S. Augustino, serm. 3 inter parvos: « Pax corporis est ordinata temperantia partium. Pax animae irrationalis, ordinata requies appetitionum. Pax animae rationalis, cogitationis actionisque consensio. Pax corporis et animae, ordinata vita et salus animantis. Pax hominis ac Dei, ordinata in fide sub aeterna lege obedientia. Pax hominum, ordinata concordia. Pax domus, ordinata imperandi atque obediendi concordia cohabitantium. Pax civitatis similis est. Pax caelestis civitatis, ordinatissima et concordissima societas fruendi Deo, et vivendi in eo. Pax omnium rerum, tranquillitas ordinis. Ordo est partium disparium rerum sua equae loca tribuens dispositio. »

Idem in *Octo pueris vitae spiritualis*, hoc septimum assignat: « Discretum, moderatum et ordinatum te in omnia exhibebas, quia Deo nunquam placuit aliquid immoderatum, instabile, confusum, inordinatum; super humilem autem et quietum requiescit Spiritus Domini. » Hoc vero octavum: « Discas tibi ipsi praesse et teipsum regere, non alios; propriam vitam ordinare, mores tuos componere, teipsum iudicare, apud teipsum accusa et condemna, nec impunitum dimitte excessum. Tibi ipsi esto durus, nunquam aliis. »

Idem, lib. III *De Consider.*, sub finem agens de clericis, eorumque inordinato et indecenti vestitu: « Pellicula discolor, aut suorum ordinem discolorat. Quid tibi vult quod clerici aliud esse, aliorum videri volunt? Id quidem minus castum minusque sincerum. Nempe habitu milites, quasi tu clericos, actu neutrum exhibent. Nam, neque pugnant ut milites, neque ut clerici evangelizant. Cujus ordinis sunt? Cum utriusque esse cupiunt, utrumque deserunt, utrumque confundunt. Unusquisque in suo ordine resurgat. Isti in quo? An qui sine ordine peccaverunt, sine ordine perierunt? Aut si summe sapienti Deus veraciter creditur, a summo usque deorsum nihil inordinatum relinquere, veror istos non alibi ordinandos, quam ubi nullus ordo, sed scripturae horror inhabitat. O miserandam sponsum talibus creditam paranymphis, qui adsignata cultui ejus, pro-

prio reficere questui non veniunt. Non amici profecto sponsi, sed amici sunt. »

21. NONDUM ERANT ABYSSI, ET EGO JAM CONCEPTA (Pagninus et Tigurina, *formata*) ERAM (Septuaginta, *antequam abyssos faceret*; Arabice, *antequam abyssos faceret*. Abyssos intelligit immensas voragine et profunditates aquarum creatas initio mundi, de quibus dixit *Genes. i, 2*). NECDUM FONTES AQUARUM ERUPERANT. — Hebraice, *in non fontes graves, vel gravidi erant*; Pagninus, *ad hoc non erant fontes aggravati aquis*; fontes enim videntur quasi gravidi et praegnantibus aquis, ut eas parturiant et effundant. Septuaginta, *praequam procederent* (Arabice, *emitterent*) fontes aquarum; Chaldaeus, *antequam essent fontes moles aquarum*; Vatablus, *nequid fontes aquis redundabant*.

22. NECDUM MONTES GRAVI MOLE CONSTITERANT. — Hebraice, *antequam montes essent impositi, demersi, infixi*; Pagninus, *fundati*; Tigurina, *antequam montes mergerentur*, scilicet aquis primigeniae abyssi, *Genes. i, 2*. Aut potius, *terra immergeretur et ingrederetur*, inquit Vatablus. Radices enim montium videntur terrae immerse et infixae, perinde ac fundamenta domorum et templorum terrae immergantur, id est profunde eidem inguntur, in eaque fundantur et solidantur.

ANTE COLLES EGO PARTURIEBAR. — Hebraice est *חולותי choloti*, quod Noster vertit, *concepta eram*; Vatablus, *formata sum*; Aquila et Theodotus, *obdormivi*, per partum erupi; Symmachus, *quasi obstetricis opera conformata sum*; Septuaginta, *ante omnes colles genui me*; S. Cyprianus, *genui me*.

Sic et S. Augustinus, lib. *De Trinitate*, cap. XII: « Ante omnes, inquit, colles genui me, » id est, « ante omnes altitudines creaturarum. »

Explicit et quod dixit vers. 22: « Dominus possedit me in initio viarum suarum, etc. Ab aeterno ordinata sum, » dicendo quod ante abyssos, ante fontes, montes et colles, id est ante creationem mundi ab aeterno a Deo concepta et formata sit. Est mihi minus enim dicit, sed plus significat: significat enim sapientiam ita fuisse in mente Dei ab aeterno, ut illi ideam dederit abyssorum, fontium, montium, collium, omniumque rerum in tempore creandarum, atque in tempore creationem Dei direxerit ad illa sapienter creanda et formanda. Ideo enim dicit: « Necdum erant abyssi, fontes et montes, » quia scilicet hi per sapientiam creati sunt, et sine ea creati non poterant.

Sapientia hic intelligitur essentialis, communis S. Trinitati. Haec enim in mente Dei concepta fuit ab aeterno, et per hanc in tempore Deus creavit omnia. Potest et accipi notionalis, puta Verbum sive Filius Dei: hic enim genitus est a Patre, ac per eum pariter facta sunt secula, *Hebr. i, 2*. Ita de aeterna Filii generatione hunc locum accipit S. Cyrillus, S. Ilierius, S. Epiphanius, S. Fulgentius et alii scribentes contra Arianos, quos citavi vers. 22, ut sensus sit, *q. d.* Necdum erant abyssi, et ego jam concepta eram, » puta a Patre

per intellectum, et quia conceptio illa perfectissima semper actum integra fuit, utpote indivisibilis, et tota simul subjungit: « Ante omnes colles parturiebar. » Est enim conceptio in eadem natura divina, ideoque generatio et partus, ait D. Thomas, I part. *Quaest. XXVII, art. 1, ad 2*. Unde Mercurius Trismegistus loquens de divina Verbi generatione: « Intelligencia illa Deus, inquit, cum maris ac feminae vini haberet, et vita et lumen esset, genuit Verbum, alteram scilicet mentem opificem, » etc. Et Poeta finxerunt Minervam deam sapientiae ex cerebro Jovis natam, ut significarent sapientiam et Verbum genitum a solo Patre, esse ideam ejus primariam, ad quam ipsa omnia architectatus est. Denique posset hic accipi sapientia incarnata, puta Christus homo, sed tum et concepta erat et parturiebar accipiendum est non realiter, sed mentaliter, sive in mente et praedestinatione Dei. Ita Hugo.

Verbum parturiebar significat primo, sapientiam quasi ab aeterno stimulasse Deum ad parandum et creandum res in tempore. Sic enim mulier cum parturit, stimulat ad enitendum factum. Secundo, sapientiam ejusque opera esse res arduas et operosas, quae in se requirant partitionem, id est longam meditationem, molitionem et operationem, licet Deo sint plana et facilia ob infinitam ejus potentiam, qua in momento solo jussu nutuque creavit caelum et terram. Atque haec de causa Deus rerum creationem molitus est perfectique per sex primos mundi dies, ut significaret quam molitio haec in se esset ardua et difficilis, licet sibi utpote omnipotenti esset facillima. Tercio, et parturiebar significat mentem Dei sapientia quasi gravidam et praegnantem ab aeterno, in tempore eam peperisse, cum scilicet ejus opera, puta caelum et terram creavit et quasi peperit. Quarto, et parturiebar idem est quod pariebar et partu enixa eram, gignebar et genita eram. Utrumque enim significat Hebraeus *choloti*, quod est temporis praeteriti. Significat ergo in Deo idem esse gignere et genuisse, gigni et genitum esse. Unde Filius in eodem instanti aeternitatis semper et gignitur et genitus est, semper nascitur et natus est. In divinis enim et aeternis idem est fieri et factum esse; eternitas enim est quasi punctum indivisibile, semper durans unum idemque, ac proinde sine ulla sui mutatione coexistit tempore praeterito, praesenti et futuro. Quia enim haec successive coexistunt eidem instanti aeternitatis semper manenti et constanti, hinc juxta illa dicitur Pater genuisse et geniturus semper Filium, eum proprie duntaxat semper gignat Filium, ac semper Filius ab eo sit genitus. Ita clare docet S. Ilierius, lib. VII *De Trinitate*, post medium, clarius S. Augustinus in *Psalm. vi*, clarissime Origenes hom. 6 in *Jerem.*: « Filius, ait, continuo esse suum accipit et manet a Patre, sicut splendor a sole. » Unde tropologie addit: « Nos etiam, qui fratres sumus Christi, semper a Deo generamur.

per singulos intellectus, per singula opera et verba sancta, si semen, id est gratiam, ejus suscipiamus, eique cooperemur. » Hinc S. Thomas, lib. IV *Contra Gentes*, cap. xi, docet in partu corporali, eo quod fiat cum motu et successione, primo, esse conceptionem; secundo, parturitionem; tertio, partum; quarta, presentiam rei partem ipsi parienti: at in Deo qui caret motu et successione, partum ab eterno fuisse plenum atque perfectum, ideoque simul fuisse Verbi conceptionem, parturitionem, partum et presentiam Patri parienti, hoc est gignenti; atque ut hoc significaret Salomon, cum dixisset: « Aut omnes colles parturiebar, » ne quis parturitionem præcessisse partum existimaret, illico subiunxit: « Quando preparabat celos, aderam, » q. d. Ab eterno parturiebar, sed plene et perfecte, ut eodem instanti perfecte existerem essentem præsens Patri gignenti, cum eo moliens celos totumque universum.

Mystice hæc adaptes B. Virgini. Unde Ecclesia hæc pro Epistola legit in sacrificio Missæ Conceptionis et Nativitatis ejusdem. Conceptio enim et Nativitas Deiparæ fuit principium operum Dei circa redemptionem hominum, in quo magnum pietatis Sacramentum, puta incarnatio Verbi mox peragenda et celebranda erat. Ipsa enim est thalamus et thronus veri Salomonis nostri, in quo Deus suam omnipotentiam et magnificentiam ostendere voluit: « Et magnum magni Numinis illud opus. » Quare fecit B. Virginem in sui conceptu et ortu nobiliorem et pulchriorem omnibus Angelis, etiam Seraphinis, imo fecit eam ideam perfectionis, virtutis et sanctitatis, ut ipsa esset exemplar decoris et gratiæ tam Angelorum quam hominum, quin et creaturarum omnium; imo fecit, ut ipsa esset imago divinitatis, in qua Deus pro ceteris puris creaturis suam sapientiam, amorem, virtutes et decus omne, quod fas erat, exprimeret et mundo representaret. Ipsa ergo est oceanus pulchritudinis, fons paradisi, templum et sacrarium Dei, « abyssus humilitatis, gratiæ et sapientiæ, » uti eam vocant S. Ilderphonsus et S. Bernardus, imo « abyssus miraculorum, » ait Damascenus, orat. 1 *De Nativit.* Ipsa pariter præ omnibus collibus fuit mons in vertice montium, quia « ut ad conceptionem Verbi pertingeret, meritum veritatem super omnes Angelorum choros usque ad solium Deiatis erexit, » ait S. Gregorius in lib. I *Reg.* cap. i. Idcirco ante colles et montes ab eterno concepta fuit in mente et prædestinatione Dei, « quæ ex tunc illam parturit quasi gestiens illam cunctis parere, ideoque tempore a se decreto illam quasi enixa est et peperit. B. Virgo enim » ab eterno prædestinata fuit a Deo, non tantum ut esset sancta, sed ut esset mater Sanctorum, imo ideo sanctificata, ut scilicet juxta eam reliquos sanctos Apostolos, Martyres, Virgines, Confessores efformaret. Habet enim ipsa puriorem virginitatem quam habeant cetera vir-

gines; majorem scientiam quam habeant Doctores; fortiorem patientiam quam Martyres; clarior lumen prophetium quam Prophetæ; ardentiorum zelum quam Apostoli; denique sanctitatem quamcumque majorem quam habuerit ullus Sanctorum. « Tot tibi sunt idos, Virgo, quot sidera celo. » Ceteris, inquit S. Ilderphonsus et S. Bernardus, datur gratia per partes, Mariæ vero tota gratiarum plenitudo. » Cum ergo Virginis conceptionem et nativitatem celebramus, nostram quoque celebramus: nam in ipsa quasi in matre filii nos concepti et nati sumus. Porro concepta est B. Virgo quindecim annis ante partum et nativitatem Christi; Christum enim peperit anno ætatis 15. Quare cum Christus natus sit anno Augusti Cesaris 42, si retro 15 annos Virginis computes, incidis in annum Augusti 27; illo ergo anno concepta fuit B. Virgo, quo et Augustus Cesar, uti narrat Josephus, lib. I *Bellic.* cap. xv et xvi, Dei instinctu, licet arcani noscitur, prius morem in Syriam profectus, ut provinciam lustraret, Herodem regem Judææ magnis honoribus affecit, et novis provinciis præficiens exaltavit: Herodes vero in gratiarum actionem urbem magnificam exedificavit, quam a Cesare Casarem appellavit, quin et juxta fontem Jordanis insigne templum ex marmore candido Casari extruxit. Nimirum quia in Syria et Judæa tunc concipiebatur Virgo, quæ fonte purior et marmore candidior erat Dei templum ac viva possessio, cui proinde Augustus veniendo in Syriam, honorem defulit, et dominatum ac imperium quasi resignavit.

26. ADHUC TERRAM NON FECERAT, ET FLUMINA, ET CARDINES ORBIS TERRE. — Hebraice, adhuc terram non fecerat, et plateas (vel ea quæ extra sunt, ita Tigurina), et caput pulverum orbis. Unde primo, Hebræi consent hinc tria notari elementa, puta per terram globum terre; per ea quæ extra sunt, aërem, qui extra terram arcem sursum spatiosa lateque expanditur; per caput pulverum terre notari ignem, qui est caput et princeps terre cæterorumque elementorum, q. d. Ego sapientia fui ante omnia elementa. Nam de quarto aquæ elemento mox subdit, dicens se fuisse ante abyssos.

Secundo, Septuaginta vertunt, Dominus fecit regiones, et inhabitabiles, et summities habitatus quæ sub celo est; S. Hilarius, lib. XII *De Trinit.*, et eademque quæ habitantur sub celo, q. d. Deus fecit terram, eamque dispartit in regiones habitabiles et inhabitabiles: Inhabitabiles sunt, quæ teguntur mari; habitabiles, quæ e mari exstant et eminent, quæ vocantur caput pulverum orbis, quia sunt pulverulente et siccatæ sua ubique pulverem creant.

Tertio, Noster optime per חֲסוּת *chusot*, id est plateas, vel ea quæ extra sunt, accipit flumina, quia flumina sunt quasi plana in terra, vel extra terram siccam plateæ, quæ eodem itinere plaide semper tenore et æquore flunt. Nec enim de

plateis urbium hic sermo esse potest, cum initio mundi nullæ fuerint urbes. Unde Aquila et Symmachus vertunt, *ἐξέδοε*, id est exiit, quales sunt effluxus fluminum (1).

Porro per caput pulverum terre, licet Chaldeus accipiat verticem terre, et Septuaginta, summities habitatus terre, Noster tamen optime vertit: « Cardines orbis terre. » Cardines enim continent pulverem terre friabilem et solum ne diffuatur, itaque terra fidatur et hiet. Porro per cardines terre, Jansenius accipit quatuor mundi limites, scilicet Orientem, Occidentem, Meridiem et Septentrionem, quibus quasi columnis sustinetur et consistit mundus. Sic et Aben-Ezra *et pulverum* interpretatur *plagarum*. Alii accipiunt polos mundi, circa quos celum vertitur. Noster Pineda in *Eccle.* cap. iii, vers. 20, num. 3, censet alludi hic ad creationem hominis et animalium et pulvere terre; igitur caput pulverum terre vocari pulveres, qui sunt principium, et velut fundamentum hominis, et brutorum animalium, quæ terram calcant. Melius accipias cum nostro Salazar centrum terre: ad hoc enim quasi ad caput revocantur omnes lineæ, a circumferentia terre per medium ejus ad alteram circumferentiam ductæ. Centrum enim proprie continet et coeret pulverem terre, ut non dilabatur et diffuatur, sed suo loco immobilis consistat. Unde centrum est quasi basis et fundamentum terre, juxta illud *Job xxxviii, 4*: « Ubi eras, quando ponebam fundamenta terre? Indica mihi, si habes intelligentiam. » Possent quoque per caput, id est capita, pulveris accipi aggeres arcuorum, qui in littoribus mare continent et coercent, ne exundet et terram obruat. Sic enim promontoria in mari eminent, ejusque impetus refringunt. Unde et capita vocantur, ut promontorium Bonæ Spei vocatur caput Bonæ Spei; sic et cætera in littore maris Arabici et Indici eminentia, vocantur capita. Atque sic *et caput* acciperet Septuaginta et Chaldeus. Quare sic Noster cum Septuaginta conciliabitis, si per flumina accipias tam fluvios quam aquora sive maria, quæ Septuaginta vocantur regiones inhabitabiles; ac tunc summities habitate, uti vertunt Septuaginta, erunt aggeres maris montesque, qui mare in suo alveo coercent ne terram montibus subiectam et habitatam obruat. Unde Hebraice vocantur capita, a Nostro vocantur cardines terre, quia terram fulcunt et mununt contra mare, ne ab illo exundante mergatur. Minuit montium, collium, fluminum, abyssis et fontium, quia hi omnes stabiles sunt, vel sicut ut montes, vel fluxu

ut fontes. Unde vocantur fontes perennes, quia suo perenni fluxu æternitatem representant, q. d. Sapientia magis stabilis, magis antiqua et æterna est, quam sint montes, mare et fontes, quæ apud homines habentur maxime stabilita et perennantia. Eandem mox collis confert et anforat, dicendo: « Quando preparabat celos, aderam. » Gradatim enim ab inferioribus ad superiora conscendit.

27. QUANDO PRÆPARABAT COELOS, ADERAM (SYRUS, cum eo fui; QUANDO CERTA LEGE ET GYRO VALLABAT ABYSSOS. — Septuaginta, cum pararet celos, aderam illi; Hebraice, in parando illum celos, ibi ego, in describendo ipsum circuitum super faciem abyssis; Pagninus, quando describebat circino super faciem abyssis; Syrus, quando fecit circuitum super faciem abyssis; Chaldeus, cum gyro circumdavit in faciem abyssis. Quod explicans Vatablus primo, per abyssum accipit centrum terre, quia profundissimum, q. d. Ego sapientia aderam Deo, cum ipse globum et peripheriam terre quasi circino circumscriberet circa centrum ejusdem, hoc est, dum ipse collocaret centrum terre in medio mundi, et circa illud terre circulum, colorum quæ orbis rotundus efformaret, ac quasi circino circumscriberet. Sic et Aben-Ezra et R. Levi per abyssos accipiunt terram, quæ est centrum celorum et sphaerarum celestium.

Secundo, Cajetanum per abyssos accipit celos, sicut vertit, quando circino sculptabat super facies abyssis: hoc est, inquit, quando celum unum velut circino in rotunditate elaboratum alteri celo supposebat; unde celum dicitur quasi celatum.

Tertio, alii per abyssos accipiunt maria, sed varie explicant. Primo, aliqui sic: Gyro vallare abyssos est idem quod circumdare mari terminum suum, puta terram in circuitu maris elevare, eaque ratione quasi vallum mari opponere, ne transgrediatur. Ita Ludovicus Molina, tract. *De Opere sex dierum*, disp. xi. Accedit Tyrannus, R. Salomon et Hugo, qui per abyssos accipiunt maria, quæ Deus certa lege et gyro metatus est, ut apparet arida. Secundo, alii, q. d. Gyro vallare abyssos, est facere globum aquæ rotundum. Unde Melchior Canus et alii censent aquam per se esse rotundam, ac facere globum separatam a globo terre. Verum hoc recte refutat noster Clavius in *Sphæra*, et Ludovicus Molina loco jam citato. Tertio, alii, qui censent aquam et terram unum globum efficere, sic exponunt: Gyro vallare abyssos est efficere ut aquæ terre commixtæ unum cum ea globum efficiant, ac utrumque uno gyro et circulo complecti.

Quarto, Jansenius per abyssos accipit aërem, omniaque elementa, quæ subjacent sphaeris celestibus, q. d. Deus gyro, id est circulo celestium sphaerarum, omnia elementaria corpora conclusit.

(1) *Chusoth*, quæ sunt extra, id est agros et pascua nomadum, vel desertia, ab hominum habitationibus conjuncta. Terra, scil. culta.

Pro cardines orbis terre, hec est caput pulveris terre, id est, summam glebarum terre, Rosenmüllerus, caput humi mundant, scil. hominem, hujus mundi regem Non male. Maurer, primum pulverem orbis terrarum, intellige elementa, primam materiam orbis terrarum.